

ARTY

Kunstenaar, dienstbode, minnares

Eerste druk, oktober 2020

Omslagontwerp: Zicht Ontwerp
Omslagfoto: ©Liz Dalziel/Trevillion Images
Auteursfoto: ©Paolo de Graaff
Copyright: ©Henriëtte de Smet
Iskander Uitgevers

ISBN 978 90 830566 30
NUR 340

All rights reserved

Niets in deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Deze roman is fictie. Namen, personages en gebeurtenissen zijn het product van de verbeelding van de auteur ofwel fictief gebruikt. De auteur heeft achterin het boek een verklaring opgenomen voor de gebruikte historische feiten en personen. Dat is met de meest mogelijke zorgvuldigheid gebeurd en gebaseerd op genoemde bronnen.

‘Schaamte, geweten, schuldgevoel en alles wat daarbij
hoort zijn als het eindstation van Kampen.
Ineens ben je het toch gepasseerd.’
Arty - 1912

Laren, 30 april 1913

Grijs.

De lucht boven me, het pad voor me, de weilanden.
Ik in kleermakerszit. Met kaarsrechte rug.
Ik kijk achter me.

Zwart.

Geen landhuis dat er gisteravond nog was.
Het had ook een hooiberg kunnen zijn.
De hooiberg van mijn leven.

Voor me grijs, achter me gitzwart.

Ik in het midden: antraciet.
Wat doe ik hier? Ik had hier niets te zoeken.
Oer-stom.

Oer.

Het vuur. De passie. De kracht.
Waar is hij? Ik wil het niet weten.
Het is waar: illusies zijn de grootste verslaving.

'Ja daar, daar zit ze!' Vanaf een andere planeet hoor ik
iemand schreeuwen.

'Dus toch! Hebbes!' valt een andere stem hem bij.
Het kabaal komt steeds dichterbij.
Waarom kan ik mijn benen niet bewegen?
Ik voel niets. Als was ik niets. Als was ook ik van was. Als
een van zijn bronzen.

Ik zweef door de grijze lucht.

Tussen twee mannen in die mij als een lappenpop met zich meevoeren. Over het grijze pad heen, totdat we bij een auto zijn. Een zwarte.

Mijn rug valt met een smak tegen het achterportier. Een man trekt me naar voren en houdt mijn handen omhoog. De andere gooit er een wit hemd overheen. Mijn armen verdwijnen in idioot lange mouwen. De man vouwt mijn armen voor mijn borst op elkaar, wikkelt de stof een paar slagen strak om mijn polsen, legt daar een knoop en bindt de rest van de mouwen op mijn rug vast.

Waarom? Ik wil het vragen. Maar er komt geen geluid uit mijn keel.

Ze duwen me de auto in. Vanaf de achterbank zie ik een van de mannen de motor aanslingeren. Horen en zien vergaat me door het lawaai.

Maar ik was er toch al niet. Niet hier.

Het enige wat ik voel zijn mijn schurende polsen en het gehobbel over de keien van die uitzichtloze weg.

Ik voel dus nog wel. Dat maakt me rustig.

Het maakt niets meer uit.

‘Nee!’ Die gil is van mij: mijn stem heeft me niet voor altijd verlaten.

Maar ze hebben niets gehoord. Zwijgend slepen ze me tussen hen voort, door die verschrikkelijk witte gang waar geen einde aan komt.

Een vrouw, nee een vogelverschrikker, stormt op ons af. Met haar gezicht vlak voor het mijne krijst ze: ‘Ah, een heks! Die ontbrak nog. Welkom bij de club!’

Een van de mannen duwt haar opzij.

Ik draai mijn hoofd naar rechts, naar het licht. In een halve tel zie ik een grote, zonovergoten ruimte vol met mensen.

Hangend, voorovergebogen of heen en weer schommelend

op hun stoel.

In het midden van de zaal maakt een man met geheven handen een rondedansje, alsof hij de zon aanbidt dan wel God dankt.

Het had een beeld van hem kunnen zijn. Van mijn Verhoofd. Nee, niet mijn. Nooit mijn.

Ik buig voorover om mijn benen kracht te geven. Ik schop naar links, naar rechts en word opgetild. De man loopt een trap op, met mij in zijn armen. Ik trappel, schud mijn hele lijf zo hard dat hij me wel moet laten vallen. Maar dat gebeurt niet.

‘Laat me los! Ik ben niet gek! Hoort u, ik hoor hier niet!’

Ik hef me zo hoog als dat gaat op, om hem aan te kijken.

Hij staart voor zich uit alsof hij niets gehoord heeft.

Alsof ik niets gezegd heb. Alsof ik niet besta.

Bedden, ik zie lange rijen bedden. De meeste zijn leeg.

Hij gooit me op een matras. Een witte vrouw met een witte kap op zet me rechtovereind en bevrijdt me van het dwangbuis. De man lijkt mijn benen door het matras heen te willen drukken. De witte non duwt me zachtjes terug op het bed. Vliegensvlug trekt ze riemen om mijn borst, buik en benen vast. Ze schuift de mouw van mijn jurk omhoog en steekt een injectienaald in mijn bovenarm. Ik gooi mijn hoofd naar links. De grijze ogen van een vrouw vlak naast me staren me wezenloos aan. Ze hangt met haar hoofd half uit bed en murmelt een liedje.

*‘In ‘t groene dal, in ‘t stille dal
Waar kleine bloempjes groeien
Daar ruist een blanke waterval
En druppels spatten overal.’*

1

Amsterdam, januari 1910

Zachtjes doe ik de deur achter me dicht. Stel je voor dat die pot in tweeën breekt.

Mevrouw komt me in de gang tegemoet gelopen.

‘Wat een prachtig toilet, mevrouw. Ik heb dit nog nooit gezien. In Kampen hadden we ...’

‘Wc, het is wc,’ onderbreekt mevrouw me.

‘O. Wat een prachtige wc, mevrouw. De pot lijkt erg op de steentjes boven het fornuis in de keuken.’

‘Delfts blauw.’ Mevrouw glimlacht, maar haar ogen doen niet mee. ‘In de bijkeuken hangt de plumeau, wil je die even pakken? Dan kun je de zitkamer afstoffen.’ Haar ogen glijden over mijn lichaam.

‘Ja, het schort heb je mooi geknoopt. Staat je goed, net als de bonnet. Veel beter dan bij de vorige hulp.’

Ik loop de trap af naar het souterrain en denk intussen dat moeder mij nu eens zou moeten zien. In dit statige herenhuis van wel vier verdiepingen. Nee, het zijn er zelfs vijf, als je de koude kelderkast meetelt. Met bovenin mijn kamer, waar ik vanochtend mijn spullen heb neergezet. Op het bed lagen mijn kleren klaar: een donkerblauwe japon, jurk moet ik van mevrouw zeggen, een hagelwit gesteven schort met een net zo witte muts ernaast. In Kampen had ik

dat allemaal niet, droeg ik gewoon mijn kloffie, mijn haar in een staart.

Zodra ik de kleren aanhad, met mijn haar opgerold tot een knot en die bonnet op mijn hoofd, voelde ik me al iets beter in dit huis waarvan ik nu al weet dat het nooit mijn thuis zal worden. Veel te stijf, alles.

Ik kom met de plumeau de gang weer in. Mevrouw staat mij in de deuropening van de zitkamer op te wachten.

‘Het is te donker, zo kun je het stof niet goed zien.’

Ze draait de knop op de muur naast de deur om en op datzelfde moment gaat de luchter in het midden van de kamer branden.

‘Wat?’ Meteen schaam ik me rot en sla ik mijn hand voor mijn mond, die open blijkt te staan. Ik pers mijn lippen op elkaar en kijk naar de brandende lamp.

‘Elektriciteit. Wees maar blij dat we dat sinds vorige week hebben, dan hoef je niet op de stoel te gaan staan om de lamp aan te steken. Veel beter dan gas.’

‘Maar ... maar is dat niet gevaarlijk?’

‘Natuurlijk niet. Ik moest er ook aan wennen, meneer stond er op. Hij is erg voor alles wat nieuw is, weet je. Er is speciaal stroomvoorziening in de achtertuin aangelegd. In dezen heeft hij wel gelijk: het is een stuk comfortabeler. En veel veiliger, je hoeft niet van de stoel af te vallen, zoals de vorige hulp meermalen overkwam. Maar ach, dat was dan ook geen licht.’

Ik vind het niet fijn dat ze het steeds over de vorige hulp heeft. Die leek me aardig. Wel wat jaloersig. En hulp, dat woord alleen al. Dienstmeisje kan, maar dienstbode klinkt al veel beter. Ik ben hier de dienstbode, want zo noemde mevrouw dat eergisteren, toen ze me bij ons tweede gesprek aannam.

Na het eerste gesprek, vorige week in de wachtkamer, wilde ze eerst mijn referenties, zoals ze dat noemde, nagaan. Lang zal ze daar niet mee bezig zijn geweest, want ik had er maar een, en die woont in Kampen. En daar hebben ze nog niet zo'n telefoneerapparaat, zoals hier in de gang hangt. Maar links- of rechtsom was het kennelijk toch goed.

'Ik ga erg op mijn intuïtie af, ik ben zeer spiritueel,' was het enige wat mevrouw erover zei bij ons tweede gesprek, dit keer in de zitkamer. 'Aan godspenningen doe ik niet, je ontvangt één gulden vijftig per week, inclusief kost en inwoning. Dit is zeer goed betaald als je het vergelijkt met andere betrekkingen hier in de buurt. Maar ik houd me niet bezig met omslachtig gedoe als godspenningen, net zomin als met kersttoeslagen. En ik betaal je iedere week uit in plaats van per kwartaal. Je mag hier in tegenstelling tot elders gewoon hetzelfde eten als wij. Als je het hiermee eens kunt zijn, ben je aangenomen. Overmorgen kun je beginnen.'

Blijer dan ik wist dat ik kon zijn, was ik op de trein terug naar Kampen gestapt. In de gloria om moeder het grote nieuws te kunnen vertellen. Maar ze was niet blij, totaal niet. Haar donkere ogen wilden door me heen kijken.

'Ben je helemaal in Amsterdam geweest? En hoe kwam je aan al dat geld?'

Ik zei dat ik hiervoor gespaard had, sinds de dag dat ik die foto in de krant had gezien bij de familie waar ik werkte. Gelukkig vroeg ze niet waarvan ik dan gespaard had. Want anders had ik moeten vertellen dat ik iedere week tien cent van mijn loon in een sok stopte, tussen de spleet van mijn bedstee. Dat ik helemaal niet ineens tien cent minder kreeg van mijn mevrouw, omdat ze een keukenmeisje had aangenomen om mij te helpen. Moeder had dat twee jaar geleden zomaar als zoete koek geslikt. Vast omdat ze zo

tegen mijn mevrouw opkeek; zij kon hoe dan ook geen kwaad doen. Bovendien zat mijn mevrouw natuurlijk ook iedere zondag in de kerk. Aan de rechterkant, in het vrouwendeel, waar ik me vroeger naast moeder rot zat te vervelen.

Ik zei maar niet dat ik vorige week ook al in Amsterdam was geweest, en allebei de keren eerst langs de familie was gegaan om me ziek te melden.

‘Wat was dat voor een foto in de krant?’

‘Van de meneer van mijn nieuwe betrekking in Amsterdam.’

‘Wie is dat dan?’

‘Meneer Verhoof. Hij is leraar op de Rijksacademie van Beeldende Kunsten. Een groot kunstenaar.’

‘Toe maar. En jij gaat bij een man alleen werken?’

‘Nee moeder, natuurlijk niet. Hij is getrouwd. Woont daar met zijn vrouw. Zij heeft me ook aangenomen.’

‘Hoe ben je daar dan terechtgekomen?’

‘Ik heb gewoon aangebeld en gevraagd of ze misschien een dienstbode nodig hadden.’ Mijn gezicht moest wel glimmen van trots. ‘En ik had geluk, want de vorige was net ontslagen, omdat ze niet goed genoeg was. Het moest gewoon zo zijn.’

Dat de dienstbode mij na het eerste gesprek met mevrouw op de stoep had ingehaald, was ik eigenlijk al vergeten. Vanuit het niets was ze voor me gesprongen: ‘Ik hoorde je net met haar en daarom ben ik meteen achter je aangegaan, want je lijkt me aardig. Veel te aardig voor haar. Ik ben Claartje.’ Verbluft bleef ik staan. Twee lichtblauwe ogen keken me ernstig aan. Ze schudde haar hoofd zo dat haar bonnet scheef op haar blonde krullen kwam te hangen. ‘Dat kapsoneswif is hiero’. Met haar vinger tikte ze op haar voorhoofd. ‘Ik werd mesjogge van haar, heb me het leplazerus gewerkt. Echt. Die moet naar Paviljoen 3!

Ik maak hier zo pleite, vanochtend heb ik haar gezegd dat ze de klere kan krijgen. Ik ging net naar zolder om mijn spullen te pakken en toen hoorde ik jullie dus in de wachtkamer.’ Ik had haar bedankt voor haar waarschuwing en gezegd dat ik er nog eens goed over na zou denken. Gauw was ik doorgelopen, ik vond het best zielig voor Claartje, die natuurlijk hartstikke jaloers was. Het moest ook niet niks zijn om ontslagen te worden.

‘Waarom stond die man in de krant?’ Moeders ogen waren zo goed als zwart.

‘Het ging over zijn expositie. En zo leuk, het begon zo.’

Ik haalde diep adem: ‘*“Het is een gure dag. Maar op de Willemsparkweg 28 is dat niet merkbaar. In het atelier van Pieter Verhooft, waar de hoge ramen het daglicht overvloedig binnenlaten, lijkt altijd de zon te schijnen. Wellicht is de verschijning van de kunstenaar hier debet aan”*’. De zinnen die ik van voren naar achteren en weer terug kende, perste ik er in één keer uit. ‘Nou, toen wist ik zeker dat het goed zat. Anders zetten ze zoiets echt niet in de krant.’

‘Toe maar, wat een deftige woorden gebruik jij ineens.’

‘Zo stond het er gewoon.’

‘Amsterdam is Sodom en Gomorra. Wees waakzaam, wees op uw hoede, want uw vijand, de duivel, zwerft rond als een brullende leeuw, op zoek naar prooi.’

‘Ach moeder, moet u nu alweer de Bijbel erbij halen?’

‘Kind, je weet niet waar je aan begint. Waarom? Blijf hier, hier heb je het toch goed? Je hebt een mooie betrekking. Die grote stad met alle gevaren en poeha, je hebt er geen idee van. Kampen is alles wat je weet.’

‘Daarom moeder,’ had ik geantwoord. ‘Juist daarom.’